

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 2-го скликання від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.
2. Лейст О. Э. Гражданское общество, государство и право / О. Э. Лейст // Общая теория государства и права. Академический курс. – Т. 3. / под ред. М. Н. Марченко. – М.: Зерцало, 2001. – 518 с. – С. 11.
3. Основи правознавства: навчальний посібник / за ред. С. В. Ківалова, М. П. Орзіха. – Одесса: Юридична література, 2003. – С. 67–68.
4. Ковальчук Т. І. Громадянське суспільство: сутність і тенденції розвитку (порівняльно-правові аспекти): автореф. ... канд. юрид. наук / Т. І. Ковальчук. – К., 1995. – 16 с. – С. 12–13.
5. Кириченко С. О. Співвідношення соціальної правової держави і громадянського суспільства в умовах сучасної України: автореф. ... канд. юрид. наук / С. О. Кириченко. – К., 2001. – 20 с. – С. 5–6.
6. Неурядові аналітичні центри в Україні (Аналітична доповідь Центру Разумкова) / Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова // Національна безпека і оборона. – 2007. – № 6 (90). – С. 11–12.

Руденко Ірина Олександрівна,
*здобувач кафедри
кримінального права та кримінології
Науковий керівник: Боняк В.О.,
д.ю.н., доцент, завідувач кафедри
теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ.
м. Дніпро, Україна*

УДК 343.72

ОБМАН ЯК СПОСІБ ВЧИНЕННЯ ШАХРАЙСТВА ШЛЯХОМ НЕЗАКОННИХ ОПЕРАЦІЙ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕЛЕКТРОННО-ОБЧИСЛЮВАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ

Вступ. На відміну від чинного законодавства, у науці та теорії кримінального права існує безліч визначень поняття «обман». Тлумачення цього поняття має важливе значення для правильної кваліфікації злочину – шахрайства, оскільки обман є одним із способів його вчинення. Однак, шахрайство, вчинене шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки – є кваліфікованим складом шахрайства (ч. 3 ст. 190 КК України), і тому такий спосіб його вчинення як обман має деякі особливості. Це, в свою чергу, створює необхідність

надати теоретичне визначення обману як способу вчинення шахрайства шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки. Дослідженню проблем такого злочину як шахрайство присвячували свої праці такі вчені як О.В. Смаглюк, П.М. Коваленко, Мохаммед А М Байдусі, Ю.Л. Шуляк, В.Р. Мойсик, Т.А. Пазинич, С.В. Головкін, Є.В. Дегтярьов, Н.В. Павлова, та інші. Проте питання про обман як спосіб вчинення шахрайства шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки у науці залишилось малодослідженим.

Основний матеріал. Спосіб вчинення злочину як ознака об'єктивної сторони злочину виступає як обов'язкова ознака складу злочину у випадках, коли він: а) прямо зазначений у законі; б) однозначно впливає із змісту закону. Спосіб має важливе кримінально-правове значення. Якщо він є обов'язковою ознакою складу злочину, то його встановлення в справі є необхідним. Відсутність даного способу виключає склад злочину [1, с. 116]. Способами вчинення шахрайства кримінальний закон називає обман або зловживання довірою [2].

Разом з тим, кваліфікований склад злочину повинен містити усі ознаки основного складу злочину, як зазначає О.В. Ільїна [3, с. 8].

За ч. 3 ст. 190 КК України кваліфікованим складом шахрайства є шахрайство, вчинене шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки. Отже, для правильної кваліфікації названого злочину необхідно дати визначення обману як способу вчинення такого злочину, оскільки обман є його обов'язковою ознакою.

В.В. Хілюта стверджує, що обман – це, перш за все, інформаційний, інтелектуальний вплив однієї особи на психіку іншого суб'єкта, і він виникає там, де існує ситуація психологічної оцінки [4, с. 30].

Т.А. Пазинич визначає обман як поведінку особи, яка свідомо спрямована на те, щоб будь-якими засобами сформувати в іншій людині уявлення, яке не відповідає дійсності, і спонукати її до передачі майна або права на нього [5, с. 7].

Сутністю обману, на думку К.Л. Попова, є дезінформування жертви, рефлексивне управління суб'єктом злочину процесом прийняття жертвою певних рішень [6, с. 10].

С.А. Петров зазначає, що обман – це спотворення істини, уявлення про дійсність в свідомості іншої людини, вплив однієї людини на психіку іншої [7, с. 23].

Під обманом у складі, передбаченого ст. 190 КК України злочину, О.В. Смаглюк, О.О. Семенюк розуміють навмисне перекручування або приховання істини з метою ввести в оману особу, у володінні чи віданні якої знаходиться майно або право на майно, і таким чином домогтися добровільної передачі майна або права на майно у розпорядження злочинця. Так, для кваліфікації не має значення як вчинено шахрайство – шляхом обману чи зловживання довірою, зазначають автори, через те що в

кримінально-правовій нормі про шахрайство вони закріплені як альтернативні способи вчинення злочину, але відсутність визначень даних понять в законі не дозволяє однозначно кваліфікувати деякі злочини як шахрайство [8, с. 186].

Отже, на нашу думку, слід погодитись із тим визначенням обману, яке надане В.В. Хілютою, К.Л. Поповим, О.В. Смаглоком, О.О. Семенюком, та відзначити, що обман завжди спрямований злочинцем на психіку та свідомість людини – жертви злочину, з метою спонукати її до добровільної передачі майна або права на майно.

Окрім цього, М.І. Мельник стверджує, що використання електронно-обчислювальної техніки для неправомірного заволодіння чужим майном утворює склад злочину, передбаченого ч. 3 ст. 190 КК України, лише тоді, коли винна особа здійснює викрадення шляхом обману чи зловживання довірою. Обман при вчиненні цього злочину, на думку М.І. Мельника, може виразитись у застосуванні програмних засобів, які дають змогу винному будь-яким чином (шляхом відшукування випадкових цифр, паролів тощо) здійснити несанкціонований доступ до інформації, яка зберігається чи обробляється в автоматизованих системах, щоб ввести в оману автоматизовану систему і видати себе за того, хто має право в ній працювати і здійснювати відповідні операції (за «свого») [2].

О.М. Мельник не погоджується з такою думкою, зазначаючи, що при вчиненні шахрайства з використанням електронно-обчислювальної техніки, в оману вводиться саме людина, яка є безпосереднім користувачем відповідних технічних засобів і діяльність якої пов'язана з використанням результатів їх обчислень [9, с. 60].

Отже, на нашу думку, слід погодитись із позицією О.М. Мельника у тому, що при вчиненні розглядуваного злочину в оману вводиться не електронно-обчислювальна техніка, а людина, яка є користувачем такої техніки.

З цього приводу досить вдалою є позиція А.Г. Лисенко, який стверджує, що шахрайство являє злочин, пов'язаний з обманом, тобто повідомленням неправдивих відомостей людині [10].

У такому аспекті цікавою є позиція російського вченого В. Лімонова, який зазначає, що «мошеннический обман осуществляется при наличии не менее двух людей, занимающих противоположные позиции: один человек – обманщик (мошенник), другой – обманываемый или обманутый (потерпевший). Первый совершает действие – обман, т. е. исторгает ложь, искажает истину, стремясь, чтобы второй воспринял ложь за правду, в расчете ввести его в заблуждение, а последний воспринимает ложь как истину, правду, т. е. вводится в заблуждение, обуславливающее передачу имущества или права на имущество» [11].

Висновки.

Отже, обман, як спосіб вчинення шахрайства шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки – це

інформаційний, інтелектуальний вплив шахрая на свідомість і психіку жертви шахрайства через застосування засобів електронно-обчислювальної техніки з метою спонукати потерпілого до добровільної передачі майна або права на нього на користь шахрая. Отже, при вчиненні такого злочину обманний вплив на свідомість та психіку потерпілого чиниться опосередковано.

Список використаних джерел:

1. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 480 с. – С. 116–117.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України [Електронний ресурс] / М. І. Мельник. – 2005. – Режим доступу: <http://apelyacia.org.ua/content/stattya-190-shahraystvo>.
3. Ільїна О. В. Кримінально-правова характеристика кваліфікуючих ознак корисливих злочинів проти власності: автореф. дис... канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.08 / О. В. Ільїна; Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К., 2007. – 18 с.
4. Хилюта В. В. Заблуждение – обязательный признак мошеннического обмана / В. В. Хилюта // Российская юстиция. – 2009. – № 4. – С. 29–30.
5. Пазинич Т. А. Криміналістична характеристика шахрайств та основні положення їх розслідування: автореф. дис... канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.09 / Т. А. Пазинич; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2007. – 20 с.
6. Попов К. Л. Жертва шахрайства: віктимологічне дослідження: автореф. дис... канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.08 / К. Л. Попов; НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2007. – 20 с.
7. Петров С. А. Особенности квалификации хищений, совершенных с использованием компьютерной техники / С. А. Петров // Российский следователь. – 2008. - № 15. – с. 22-24.
8. Смаглюк О. В., Семенюк О. О. Обман як спосіб вчинення шахрайства / О. В. Смаглюк, О. О. Семенюк // Митна справа. – 2011. – Ч. 2. – № 1 (73). – С. 183–192.
9. Мельник О. М. Використання електронно-обчислювальної техніки при вчиненні шахрайства / О. М. Мельник // Вісник інституту економіко-правових досліджень НАН України. – 2011. – № 1. – С. 57–62.
10. Лисенко А. Г. Деякі проблемні питання тлумачення норми про шахрайство вчиненого шляхом використання електронно-обчислювальної техніки (ч.3 ст.190 КК України) [Електронний ресурс] / А. Г. Лисенко. – Режим доступу: http://www.lex-line.com.ua/?language=ru&go=full_article&id=255.
11. Лимонов В. Н. Мошенничество: уголовно-правовая и криминологическая характеристики: учебн. пособие [Електронний ресурс] / В. Н. Лимонов. – М.: Академия управления МВД России, 2000. – Режим доступу: http://www.pravo.vuzlib.org/book_z503_page_11.html.